

4. Laat ze los!

Waarom we kinderen weer vrij moeten laten spelen en hoe dat te doen

Martin van Rooijen

“Play is the business of children themselves”, het spelen is de zaak van kinderen zelf, is een uitspraak uit de jaren zeventig van Jack Lambert, een begeleider in een avonturenspeeltuin in Groot-Brittannië (Lambert, 1974). In deze *adventure playgrounds* konden kinderen rotzooi maken, vies worden, op zoek gaan naar risico en opwinding, nieuwe ervaringen beleven en spelen met ongebruikbaar materiaal als kapotte dakpannen, autobanden en plastic buizen.

Al snel werd duidelijk dat deze speeltuinen tegemoet kwamen aan de behoeften van kinderen. Veel volwassenen vinden dit maar niets. Zij houden van opgeruimd en schoon, en worden angstig als kinderen risicovolle activiteiten ondernemen. Als wij opvoeden, lijken wij vaak onze eigen

Adventure Playground The Yard in New York

kindertijd vergeten waarin we zonder toezicht door de buurt mochten struinen en onze ouders niet wisten waar we uithingen en wat we deden. Opvoeders zitten tegenwoordig al snel in een overbeschermende modus en laten minder toe. Hiermee onthouden wij onze kinderen belangrijke zaken zoals actief en toegewijd kunnen zijn in hun spel, zelfstandigheid, in het moment-zijn. Het gaat om flow-ervaringen, waarbij kinderen helemaal opgaan in hun spel en hun aangeboren veerkracht en nieuwsgierigheid kunnen aanspreken. Daarom is het goed om als ouder of professioneel opvoeder op de hoogte te zijn van het belang van het vrije spelen en te weten hoe we dat spelen kunnen ondersteunen zonder teveel bemoeienis, zodat we kinderen (weer) meer los kunnen laten en hen zo juist een enorme impuls kunnen geven.

Het recht op spelen en vrije tijd

Volwassenen moeten ervoor zorgen dat kinderen voldoende tijd en mogelijkheden hebben om te spelen. Dit volgt uit het ‘Recht op Spelen en Vrije tijd’ van de Verenigde Naties die dit erkend hebben als één van de kinderrechten (VN, 2013). De VN spreekt zijn zorgen uit over de volle agenda’s van kinderen met clubjes en sport, de nadruk op leren en prestatiedruk, en de beperkte mogelijkheden tot natuurlijk en risicovol spelen die ertoe leiden dat kinderen steeds minder buitenspelen. Aan ons de taak deze belemmeringen op te heffen, zodat kinderen hun eigen keuzes kunnen maken en zelf kunnen bedenken hoe en waar ze spelen. Als we dit perspectief van het kind als uitgangspunt nemen, is het misschien beter als wij ons minder bemoeien met het vrije spelen van kinderen en juist uit de buurt blijven. Het creëren van een aantrekkelijke speelomgeving die kinderen uitdaagt en hun autonomie vergroot, is dan wel de verantwoordelijkheid van de volwassenen.

Met spullen kan je stapelen en zo het dak op klimmen

De 'playwork' benadering: bemoei je zo weinig mogelijk met het spel van kinderen

De eerdergenoemde begeleiders in Engeland heten 'playworkers', speelwerkers, een beroep dat in Nederland niet bestaat. Er zijn er in het Verenigd Koninkrijk zo'n zestigduizend werkzaam, in speeltuinen, bij naschoolse opvang en tijdens de overblijf op basisscholen. Wij kunnen veel leren van hun aanpak. Dat geldt niet alleen voor professionals die met kinderen werken, maar ook voor ouders en andere opvoeders. Het belangrijkste principe dat de playworkers hanteren is: "Spelen is een proces dat vrij gekozen is, door het kind geleid en voortkomt uit intrinsieke motivatie. Dat wil zeggen, kinderen bepalen en hebben zelf controle over de inhoud en intentie van hun spel, door het volgen van hun eigen instincten, ideeën en interesses, op hun eigen manier, om hun eigen redenen" (Playwork Principle 2, PPSG, 2005).

Hieruit spreekt dat kinderen zouden moeten kunnen spelen wat zij zelf willen, en niet wat volwassenen denken dat zij zouden moeten spelen. Wij moeten dus zo veel mogelijk voorkomen dat we het vrije spelen 'vergrotemensen' (van het mooie maar lastig vertaalbare begrip 'adulteration'). We moeten voorkomen dat we het spel van kinderen verzwakken, verpesten, vervalsen of verknoeien. Daarmee zorgen we ervoor dat we niet de ideeën en zorgen van volwassenen plaatsen boven de ideeën en wensen van kinderen. In plaats van te denken dat we nodig zijn, moeten wij onze bemoeienis met het spel van kinderen juist afleren. Dat valt vaak niet mee. Het lastigste onderdeel van het begeleiden van het vrije spelen is om 'niets te doen'. Want zoals de ervaren playworker Jack Lambert zei: "Steeds opnieuw doen er zich situaties voor waarbij het veel eenvoudiger is om in te grijpen en een paar opdrachten uit te delen" (1974). Terughoudendheid en zelfbeheersing (de playworker noemt dit *containment*) zijn de belangrijkste opdrachten van de ouder, de opvoeder. Als we helpen met planken aan elkaar timmeren moet het niet eindigen als een villa die uit onze volwassen ideeën voortkomt, terwijl het kind zelf eigenlijk een ijskraampje wilde maken (Andersen, 1972). Wat we wel kunnen doen is op afstand observeren en luisteren en hieruit opmaken of we nodig zijn, of juist niet. Hierbij geldt de drie-, tien- of eigenlijk, als je genoeg zelfvertrouwen, durf en vertrouwen in het kind hebt, de dertigseconden-regel. Als we denken te

moeten ingrijpen of ons te moeten bemoeien met het spel, houden we ons nog even in, ook al ziet het er risicovol uit of zien we dat het kind het lastig heeft. Omdat, in bijna alle gevallen, de situatie zich vanzelf oplost of omdat het kind zelf een manier bedacht heeft het op te lossen. En dat is het mooiste dat je een kind mee kunt geven, dat het zijn veerkracht aan kan spreken en vol zelfvertrouwen verder leert gaan. Het grootste vertrouwen geven we kinderen als wij uit het zicht verdwijnen en hen het zelf laten uitzoeken. Dat is wat zij ook het liefst willen. Dit is de hoogste trede van de 'interventieladder', een hulpmiddel dat inzicht geeft in onze rol en de manieren waarop we het spelen van kinderen kunnen ondersteunen. Bedenk wat er nodig is in elke speelsituatie en wat het kind nodig heeft. Zo kun je ook even meespelen, iets voordoen of helpen, maar niet langer dan nodig is om het kind zelf te laten spelen. Want houd in gedachten: het spel is van het kind.

Interventieladder (Van Rooijen, 2014)

1. Ze kunnen het alleen
2. Laten uitzoeken/handen over elkaar
3. Bewust opletten/oogje in het zeil
4. Zelf bedenken
5. De keus laten
6. Stimuleren
7. Opperen
8. Uitleg geven
9. Helpen
10. Voordoen
11. Bemoeien/voor hun doen
12. Sturen
13. Ingrijpen

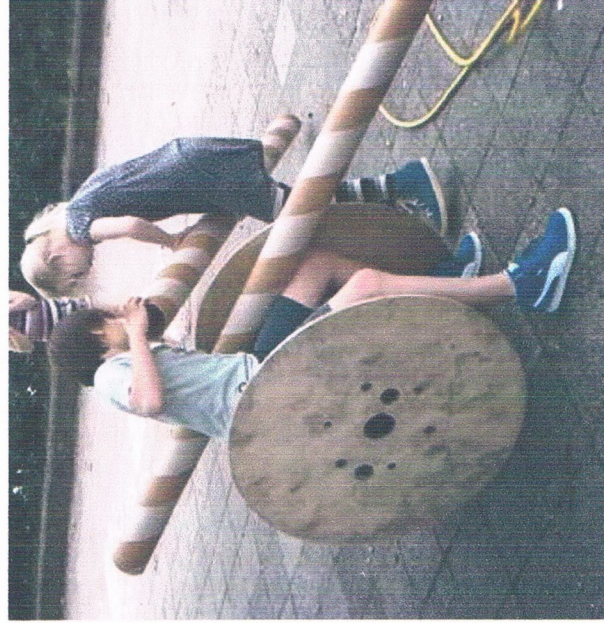
Vrij spelen met spullen

Een belangrijke taak van de playworker, en dus van ons als wij die rol op ons nemen, is het zo aanpassen van de speelomgeving, dat er voor kinderen voldoende te doen is. We proberen kinderen de verscheidenheid en nieuwigheid te bieden, die zij ook zouden zoeken als ze hun eigen gang konden gaan (Hughes, 2010).

Een mooie manier om een speelomgeving te bieden die uitdaagt en de autonomie van kinderen vergroot, is door middel van zogenaamde 'loose

parts': losse spullen om mee te spelen, maar die geen speelgoed zijn. Denk aan zaken als een oude bureaustoel, een paar kratjes en planken, tapijttrollen of natuurlijke materialen als stammetjes en takken. Dit zijn materialen zonder gedefinieerd gebruik die door kinderen zelf kunnen worden verplaatst, aangepast, gecontroleerd, gewijzigd en gemanipuleerd. Losse spullen, ook wel open-eind-materiaal genoemd, zijn niet gedefinieerd. Integendeel, ze nodigen kinderen uit om hun eigen verbeelding en creativiteit te gebruiken en hun eigen spel vorm te geven. Dit biedt voor elk kind de passende/geschikte gebruiksmogelijkheden ('affordances') voor elke speel situatie. Het aanbieden van voldoende divers open-eind materiaal zorgt voor **veelzijdigheid**, voor het spelen op hoogte, snelheid, stoeien etc., voor **flexibiliteit** in de speel mogelijkheden en voor **complexiteit**: de variatie in uitdaging en risiconiveaus voor individuele kinderen.

Bij de speeltips aan het eind van dit artikel zijn meer voorbeelden te zien van losse parts die vaak te vinden zijn in eigen kelder, zolder of garage. Of ze zijn wel ergens te regelen, denk ook aan de kringloopwinkel. Losse parts kun je als

Een kabelrol en tapijttrollen en er ontstaat creatie, betrokken, vrij spel

ouders voor je eigen kinderen in de tuin of op straat gebruiken. Scholen en kinderopvang kunnen ze op het speelplein inzetten tijdens de pauzes.¹

Tot slot, Korczak

Het past in Korczaks visie om kinderen de vrijheid en autonomie te gunnen in hun spel en hen ruimte te bieden om te spelen *zonder* het over te nemen. Korczak bekritiseerde een te overbeschermende houding van volwassenen waardoor kinderen het recht ontnomen wordt op een eigen leven. Volwassenen zien vaak gevaren die er niet zijn. Uit angst dat hun kind iets overkomt grijpen zij in, ook wanneer dat niet nodig is. Door deze angst bereiken we het tegenovergestelde en leren we kinderen juist niet om met risico's om te gaan. Korczak zegt dat kinderen prima in staat zijn om zelf in te schatten of te ontdekken wat een te groot risico is en wat niet. Hij zegt: "Uit vrees dat de dood ons kind zal wegrukken, ontnemen wij ons kind het leven; omdat wij niet willen dat het sterft, staan wij het niet toe te leven" (Korczak, 1986, p. 50). Daarom is het zo belangrijk kinderen vrij te laten spelen en op hun eigen manier hun vaardigheden en veerkracht te laten ontdekken. Laat ze los! en bederf hun kindertijd niet. We zouden dit 'liefdevolle verwaarlozing' (Kohnstamm, z.d.) kunnen noemen, kinderen het zelf laten uitproberen zonder onze bemoeienis maar met onze liefde.

"Een opvoeder die onaangename verrassingen wil vermijden, die niet de verantwoordelijkheid wil nemen voor wat zou kunnen gebeuren, wordt voor kinderen een tiran."

Uit *De Republiek der Kinderen*.
Janusz Korczak (2012, p. 104).

Speeltips Loose Parts

Hieronder staan een aantal praktische ideeën waarbij kinderen losse parts, losse spullen en materialen zelf naar hun hand kunnen zetten. De meeste spullen zijn voor een brede leeftijdsgroep, een kind bedenkt zelf wat en hoe het ermee gaat spelen, op zijn/haar eigen niveau. Gewoon klaarleggen,

¹ Zie voor een voorbeeld het interview met Martin van Rooijen over Spelen met spullen in de BSO (Overduin, 2016).

afstand houden, en kijk en verbaas je wat kinderen zelf doen als ze vrij mogen en kunnen spelen. **Zonder jouw bemoeienis. Laat ze los!**

Wanneer ben je wél nodig, als playworker:

- Als je hulp nodig is, als het kind hier om vraagt (je geeft slechts de hoognodige suggesties of daadwerkelijke hulp)
- Voor de veiligheid (enkel als het gaat om gevaren die het kind zelf niet ziet)
- Om praktische redenen (het is tijd om te gaan eten; we moeten zo naar oma; je huiswerk is nog niet af)

Een opsomming om ideeën te krijgen:

Dingen met wielen, voor snelheid:

- Rollator
- Bureaustoel
- Verhuis-hondje, met touw
- Autobanden

Dingen voor hoogte:

- Keukentrapje
- Huishoudladder
- Plastic kratjes stapelbaar

Dingen voor evenwicht:

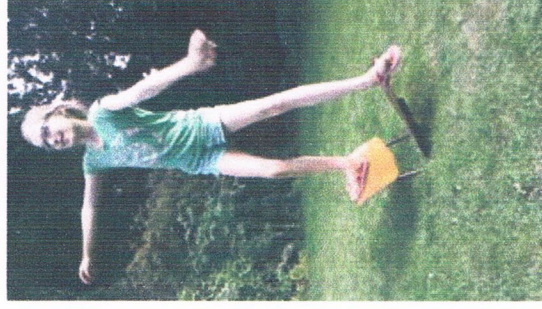
- Loopkrukken
- Plastic ton
- Kuipstoel-kuip
- Tapijtrollen
- Kabelrol
- Stammetjes
- Planken

Dingen voor ruig spel:

- Tuinslang
- Peddels
- Dik touw
- Netten
- Kussens
- Legerbrancard

De grootste lol met stukken zeil en een net

Ook wat kapot is, is waardevol

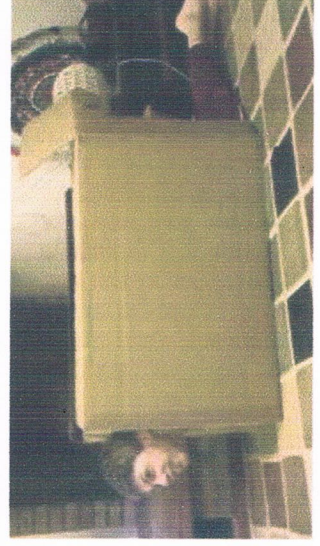
Hoe hoog durf jij? Leen of koop wat kratjes bij de supermarkt, bakker of ergens anders

Met een paar buizen ben je een robot

Met een paar stammetjes balanceren, kom ik tot het einde?

Plezier met een doos

Adventure Playground The Yard in New York, www.play-ground.nyc
Ouders moeten buiten het hek blijven. Op het bord staat: "Jullie kinderen zijn oké zonder advies en suggesties."

Literatuurlijst

- De theorie over playwork komt van Dr. Shelly Newstead, die haar werkwijze *PARS Playwork* noemt. Voor meer achtergronden en praktijk zie <https://www.commonthreads.org.uk/pars-nl/>. Auteur Martin van Rooijen is betrokken bij de ontwikkeling van PARS Playwork trainingen in Nederland en gebruikt deze benadering in workshops en presentaties. Contact via martin.vanrooijen@planet.nl.
- Anderson, R. (1972). 'From an Educational Point of View'. In: A. Bengtsson (Ed.), *Adventure Playgrounds* (pp. 84-89), New York, USA: Praeger.
- Hughes, B. (2010). 'Playwork: the playwork context'. *PlayRights Magazine*, 2, september 2010, 7-8.
- Kohnstamm, D. (z.d.). Geciteerd in Kohnstamm, R.: Opvoedpaniek is nergens voor nodig. *Trouw*, 8 maart 2008.
- Korczak, J. (1986). *Hoe houd je van een kind*. Utrecht: Bijleveld.
- Korczak, J. (2012) *De Republiek der kinderen. Korczakiana deel 6*. Amsterdam: SWP.
- Lambert, J. (1974). *Adventure Playgrounds: A Personal Account of a Play-leader's Work, as told to Jenny Pearson*. London: Penguin Books.
- Overduin, C. (2016). Risicovol spel maakt kinderen zelfredzaam. *Kinderopvang*, december 2016.
- Playwork Principles Scrutiny Group (PPSG) (2005). *The playwork principles en grenzen*. De Wereld van het Jonge Kind, januari 2014.
- Verenigde Naties Comité voor de Rechten van het Kind (2013). *General Comment nr. 17 over het recht van het kind op rust, ontspanning, spel, recreatieve activiteiten, cultureel leven en kunst (art. 31)*. Aangenomen 17 april 2013, Genève: Verenigde Naties.

Doen: Maak je eigen speelparcours

Zoek in de schuur, in de kelder, op zolder of in de buurt naar spullen en misschien weten je ouders ook wel iets te vinden!

Een parcours door de tuin met 'loose parts' voor oneindige, risicovolle speelmogelijkheden voor elk kind op ieder niveau